

Jolanta Kowalik

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0003-4801-5896

Stan sądownictwa szlacheckiego i urzędnicy sądów szlacheckich guberni wileńskiej w świetle formularzy osobowych z 1822 roku

Słowa kluczowe

Aleksander I, formularze osobowe, gubernia wileńska w 1. poł. XIX w., sądy szlacheckie, urzędnicy, zabór rosyjski

Streszczenie

Po przyłączeniu ziem Rzeczypospolitej Obojga Narodów do Imperium Rosyjskiego, rząd dążył do utrwalenia na zajętych terenach swojej politycznej pozycji. Ingerencja w ustrój sądowo-prawny odbywała się stopniowo. Carowie początkowo pozostawili sądownictwo na ziemiach zabranych w dotychczasowym kształcie i pozwolili działać sądom w oparciu o instytucje istniejące przed rozbiorami i prawa spisane w III Statucie Litewskim. Rok 1822, podobnie jak cały okres panowania Aleksandra I, był czasem względnego spokoju dla mieszkańców guberni zachodnich. Mimo niekorzystnej sytuacji politycznej, stanowiska sędziowskie i kancelaryjne nadal obejmowała miejscowa szlachta. Życiorysy urzędników sądów szlacheckich przeanalizowane na podstawie formularzy osobowych, pozwalają stwierdzić, że szlachta dążyła do zachowania ciągłości urzędów. Obierano zarówno doświadczone osoby, jak i młode, które rozpoczynały dopiero karierę pod rządami caratu. Pozwoliło to szlachcie na podtrzymywanie tradycji sądowniczych Rzeczypospolitej.

W wyniku rozbiorów ziemie Rzeczypospolitej Obojga Narodów znalazły się na terenie trzech różnych państw. Na całym obszarze byłego państwa polskiego utworzono nowe struktury polityczne oraz administracyjne, które miały za zadanie umocnić pozycję zaborców na wcielonych terytoriach. Nowa rzeczywistość zmusiła mieszkańców, w każdej części dawnej Rzeczypospolitej, do podporządkowania się nowym organom władzy. Od tej pory rządy państw zaborczych regulowały różne aspekty życia społecznego na ziemiach inkorporowanych.

Cesarstwo Rosyjskie również dążyło do integracji przyłączonych prowincji oraz utrwalenia na zajętych terenach swojej politycznej pozycji. Wprowadzono nowy system administracji na wzór pozostałych guberni rosyjskich. Ingerencja w ustrój sądowo-prawny na terenach wcielonych do Rosji była ograniczona. Sądownictwo i prawo pozostawiono w rękach miejscowej szlachty. Do 1840 roku jako proceduralne i materialne prawo cywilne obowiązywał III Statut Litewski. Bezpośrednio po rozbiorach Rosja nie była gotowa koncepcyjnie do wprowadzenia własnego ustroju sądowego, sama również nie posiadała odpowiedniego zbioru praw.

Widoczna różnica, ujawniająca się w panującym systemie zarządzania pomiędzy pozostałymi ziemiami Imperium, pozostającymi pod władzą monarchy absolutnego a nowo wcielonymi guberniami zachodnimi, w których szlachta zachowała szereg praw i przywilejów, zmuszała rząd do bardziej przemyślanej polityki unifikacyjnej. Zakres oddziaływania na ustrój prawno-sądowniczy kolejnych carów był zróżnicowany, wynikał z odmiennych koncepcji integracyjnych i bieżącej sytuacji politycznej. Pomimo najmniejszej, w porównaniu do pozostałych zaborów, ingerencji w ustrój sądowy ziem zabranych, jurysdykcja sądowa podlegała niepodważalnie władzy zwierzchniej imperatora, który decydował o funkcjonowaniu całego aparatu państwowego.

W literaturze naukowej dotyczącej społeczeństwa guberni północno-zachodnich w 1. połowie XIX wieku temat urzędników sądowych jest prawie nieporuszany. Historycy skoncentrowali się głównie na warstwach wyższych, elitach intelektualnych, szerokich kręgach skupionych wokół Uniwersytetu Wileńskiego¹. Celem artykułu jest przybliżenie

¹ Warto zwrócić uwagę na prace polskich i zagranicznych historyków, którzy podjęli badania z zakresu dziejów prawa, organizacji sądownictwa i działalności samorządu szlacheckiego na ziemiach zabranych w XIX w., m.in. S. Godek, *III Statut Litewski w dobie porozbiorowej*, Warszawa 2012; T. Bairašauskaitė, *Sejmiki litewskie w pierw-*

obrazu grupy urzędników sądowych guberni wileńskiej za panowania Aleksandra I. Stosunkowo pełne informacje zawiera zespół sądów z guberni wileńskiej z 1822 roku², na podstawie którego zostanie dokonana szczegółowa analiza grupy urzędników sądowych guberni³.

Bazę źródłową do przeprowadzonych badań stanowią formularze osobowe (z ros. формулярные списки), zwane również opisami stanu służby. Akta personalne pracowników sądowych są cennym źródłem podstawowej informacji o urzędnikach, zawierają takie dane, jak: imię, nazwisko, wiek, pochodzenie, majątek, przebieg kariery i awansu, stan cywilny, wysokość przyznawanej pensji. Głównym problemem badanego obszaru jest stan zachowania źródeł. W Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym przetrwały wybiórcze i rozproszone opisy obsady sądów i materiały dotyczące personalnych spraw pracowników z 1. połowy XIX wieku. Przysparza to trudności w oszacowaniu całkowitej liczby urzędników poszczególnych sądów, dlatego jako źródło pomocnicze do omawianego tematu zostały wykorzystane *Kalendarze Polityczne Uniwersytetu Wileńskiego*, w których corocznie zamieszczano

szej ćwierci XIX wieku: prawo i zwyczaj, „Przegląd Historyczny” 1998, nr 89/1, s. 125–129; eadem, *Sejmiki w guberniach litewskich w pierwszej połowie XIX w.*, „Czasy Nowożytne” 2002, nr 12 (13), s. 85–101; A. Korbowicz, W. Witkowski, *Prawo i sądy na zabranych wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XIX w.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2003, t. 55, z. 1; D. Beauvois, *Trójkąt ukraiński. Szlachta, carat i lud na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie 1793–1914*, Lublin 2016.

² Schyłek rządów Aleksandra I charakteryzował się bardziej konserwatywnym podejściem cesarza w kwestiach polityczno-narodowościowych, mimo to Polacy mogli cieszyć się jeszcze pewną swobodą, zwłaszcza obyczajową i kulturową. Tak rok 1822 wspomina w swoich zapiskach polska księżna oraz pamiętnikarka Gabriela Puzynina, która przebywała wówczas w Wilnie: „Wilno natenczas wrzało, jak ul, przepełnione mieszkańcami; były to dobre i świetne jeszcze dla nas czasy. Uniwersytet w kwitującym stanie; młodzież nie tylko z całej Litwy, ale zewsząd, gdzie tylko językiem polskim mówiono, zlatywała się do tego ogniska, (...) Miasto było ludne, świetne, zamożne, ożywione teatrami, koncertami, balami i obiadami. W tem wszystkim i młodzież ucząca się brała udział. Oprócz proszonych zebrzań, co wieczór można było wesoło się zabawić, przyszedłszy gdziekolwiek ze zwyczajną wizytą. (...)”. Zob. G. Puzynina, *W Wilnie i w dworach litewskich. Pamiętnik z lat 1815–1843*, oprac. A. Czartkowski, H. Mościcki, Wilno 1928, s. 37.

³ Największym problemem okazało się określenie liczby i tożsamości urzędników kancelaryjnych poszczególnych urzędów sądowych, gdyż często pomijano ich w spisach i formularzach. Ze względu na brak wystarczającej ilości materiałów źródłowych, dotyczących pracowników biurowych sądów szlacheckich, w artykule poddano analizie głównych pracowników, pochodzących z wyboru szlachty.

składy głównych członków administracji państwowej guberni wileńskiej, w tym m.in. sądów⁴.

Na podstawie zebranych danych, zostały określone podstawowe informacje o osobach pełniących funkcje urzędowe w sądach szlacheckich guberni wileńskiej: pochodzenie, status prawno-społeczny, majątek, wykształcenie, prześlędzono także karierę zawodową wybranych urzędników, szczeble awansu, z uwzględnieniem otrzymywanych rang⁵ czy medali. Zebrane dane pozwolą przedstawić sytuację urzędników oraz umiejscowić ich pozycję w ramach warstwy społecznej i grupy zawodowej. Umożliwi to również prześlędzienie polityki kadrowej Aleksandra I w stosunku do mieszkańców terenów byłej Rzeczypospolitej.

Zanim przejdziemy do analizy składu personalnego poszczęglych sądów, należy rzucić światło na zmiany, jakie zaszły w strukturze administracyjno-sądowniczej po rozbiórach. Za rządów carycy Katarzyny II władzę zwierzchnią nad północno-zachodnimi ziemiami Rosji przejął książę Mikołaj Wasiljewicz Repnin, obierając tytuł generał-gubernatora inflanckiego, estońskiego i litewskiego⁶. Ukazem panującej władczyni, wydanym w 1794 roku, zarząd nad administracją miał objąć utworzony w Grodnie Litewski Wyższy Zarząd, w którego skład wchodziły następujące departamenty: skarbowy, kryminalny, cywilny i ekonomiczny. Wymiar sprawiedliwości orzekał w imieniu carycy, ale został częściowo przywrócony z czasów sprzed rozbiórów, gdyż wznowiono działalność sądów ziemskich, grodzkich i miejskich. Apelacje od wyroków tych sądów miały być rozpatrywane w wyższych sądach ziemskich, a odwołania od nich miały trafiać bezpośrednio do Litewskiego Wyższego Zarządu, a stamtąd do 3. Departamentu Senatu. Decyzją Katarzyna II pozostawiono obowiązujące na tych terenach prawo sądowe zebrane w III Statucie Litewskim, zaś językiem, który miał być stosowany w sądach, nadal był język polski⁷.

Jednym z ważniejszych postanowień następcy carycy, Pawła I, w stosunku do guberni północno-zachodnich było wydanie ustawy z dnia 6 lu-

⁴ *Kalendarz Polityczny na rok 1822 dla wydziału Uniwersytetu Imperatorskiego Wileńskiego*, Wilno 1822.

⁵ W carskiej Rosji ścieżka awansu zawodowego przebiegała wg tzw. tabeli rang. Została ona wprowadzana przez Piotra I w 1722 r. Monarcha ten zreformował system służby państwowej, którą ujęto w XIV-stopniową tabelę rang urzędniczych.

⁶ A. Korbowicz, W. Witkowski, op. cit., s. 73.

⁷ *Ibidem*, s. 105–106.

tego 1797 roku⁸, na mocy której, w miejsce istniejącej guberni wileńskiej i słonimskiej, została utworzona jedna gubernia litewska, podzielona na 19 powiatów z centralnym rządem, na czele którego stanął gubernator w Wilnie. Paweł I, przyjmując politykę swojej poprzedniczki w stosunku do byłych ziem polskich, postanowił pozostawić dotychczasową strukturę sądową. Nad pracą miał czuwać były Litewski Trybunał pod zmienioną nazwą na Litewski Główny Sąd. Miał on pracować, zgodnie z wydaną ustawą, pół roku w Wilnie i pół roku w Grodnie. W tym zarządzeniu car pozwolił społeczeństwu, czyli lokalnej szlachcie, nadal wybierać urzędników, w tym asesorów do Sądu Głównego, lecz wybór na stanowisko prezydenta tegoż sądu musiał zostać przedstawiony imperatorowi i zaakceptowany przez niego. Na podstawie tego ukazu został również powołany Niższy Ziemski Sąd, do którego wybory na poszczególne stanowiska miały być podzielone. Przewodniczący tj. *ziemscy isprawnicy* mieli być powoływani z nominacji rządowej, a asesorów wybierała szlachta.

Kolejny władca zasiadający na rosyjskim tronie, Aleksander I, już na początku swego panowania dokonał zmian administracyjno-terytorialnych w Kraju Północno-Zachodnim. W wydanej ustawie z dnia 9 września 1801 roku przywrócił pięć guberni na terenie Imperium Rosyjskiego, m.in. dokonał podziału guberni litewskiej na wileńską (z następującymi powiatami: wileńskim, kowieńskim, trockim, oszmiańskim, zawilejskim, braclawskim, wiłkomirskim, upickim, rosieńskim, szawelskim, telszewskim) i grodzieńską, ustanawiając tym samym osobną administrację dla nowo utworzonych guberni⁹. Następnie, 31 grudnia tego samego roku, car wznowił działanie Sądów Głównych dla wydzielonych dwóch litewskich guberni, a także zlikwidował powołane przez Pawła I Sądy Nadworne¹⁰.

Za panowania Aleksandra I w guberni wileńskiej, podobnie jak w innych częściach zaboru, głównym źródłem prawa był III Statut Litewski, językiem urzędowym był polski, zgodnie z polską tradycją zbierały się sejmiki w celu wyłonienia kandydatów na poszczególne stanowiska¹¹. Jednak ingerencja kolejnego monarchy rosyjskiego w obowiązujące

⁸ Полное собрание законов Российской Империи [dalej: ПСЗРИ], t. 24, nr 17778, С-Петербург 1830. Wszystkie daty podane są według obowiązującego wówczas w Imperium Rosyjskim kalendarza juliańskiego.

⁹ ПСЗРИ, собрание 1, t. 26, nr 20004.

¹⁰ ПСЗРИ, собрание 1, t. 26, nr 20096.

¹¹ A. Korobowicz, W. Witkowski, op. cit., s. 65–66.

prawa szlacheckie była prowadzona w okresie jego panowania z różną intensywnością. Już 19 maja 1802 roku car zlikwidował dożywotnie stanowisko marszałka szlachty. Szlachta miała wybierać po dwóch kandydatów na stanowiska prezydentów sądów, a następnie ich kandydatury miały być przedstawiane Senatowi, by ostatecznie zostali zaaprobowani przez samego władcę¹².

Kolejną regulacją, wpływającą na lokalne prawo wyborcze, było wprowadzenie zmian w sposobie wyłaniania urzędników. Zgodnie z ukazem wydanym przez Pawła I 19 marca 1800 roku, do udziału w wyborach dopuszczono także szlachtę nieposiadającą¹³. Z kolei Aleksander I, w ukazie z 8 czerwca 1802 roku, dopuścił do aktywnego uczestniczenia w sejmikach tylko tę szlachtę, która płaciła podatki albo dzierżawiła ziemię państwową lub prywatną. W rozporządzeniu tym uzasadniał motyw podjęcia decyzji, tym że „(...) w niektórych guberniach liczba szlachty bez ziemi jest duża, zwłaszcza okolicznej, która zajęciami i sposobem życia nie różni się od chłopów, co było podczas ostatnich wyborów przyczyną wielu zamieszek i nieporządku (...)”¹⁴. Trzy lata później, 3 marca 1805 roku wydano kolejne zarządzenie pod nazwą *O porządku szlacheckich wyborów w guberniach od Polski przyłączonych*, a w nim przedstawiono nowe zasady przeprowadzanej elekcji. Główną jego treścią było wprowadzenie cenzusu majątkowego. Podczas obrad zgromadzeń szlacheckich prawo do głosu otrzymywała szlachta posiadająca majątek nieruchomy, składający się minimum z 8 dymów, który przynosił roczny dochód w wysokości co najmniej 150 rubli. Do głosowania została dopuszczona szlachta powyżej 18 roku życia. Na stanowiska zaś nie mogły być wybierane osoby poniżej 24 roku życia. W obu przypadkach należało także spełniać kryterium dochodowe. Nad prawidłowością przebiegu wyborów mieli czuwać marszałkowie, którzy byli zobowiązani wpisywać do ksiąg uczestników sejmików. Za nieprawidłowości przy przeprowadzanych wyborach odpowiadali marszałkowie, a dopuszczenie przez nich do wyborów nieuprawnionej szlachty, groziło karą¹⁵. Wydane przez imperatora rozporządzenia były sporą ingerencją w tradycje wyborcze uprzywilejowanego stanu szlacheckiego dawnych ziem polskich. Szlachta traktowała sejmiki jako wielkie święto demokracji szla-

¹² ПСЗРИ, собрание 1, т. 27, nr 20 273; D. Beauvois, op. cit., s. 159.

¹³ А. Коробович, W. Witkowski, op. cit., s. 75.

¹⁴ ПСЗРИ, собрание 1, т. 27, nr 20287.

¹⁵ ПСЗРИ, собрание 1, т. 28, nr 21646.

checkiej. Przede wszystkim skutkowało to odsunięciem od wpływu na sądownictwo oraz jednocześnie uniemożliwiło zajmowanie stanowisk urzędniczych najliczniejszej (a zarazem najbardziej podatnej na wpływy bogatszej braci szlacheckiej) grupie szlachty, tzw. gołoty¹⁶. Było to ewidentnym przejawem jej stopniowego eliminowania z życia politycznego i ograniczania jej przywilejów, a tym samym stanowiło kolejny krok do jej całkowitej deklasacji.

Pomimo zmian w procedurach wyborczych, sądownictwo w Kraju Zachodnim w latach panowania Aleksandra I zachowywało charakter przedzoborowy. Sądy szlacheckie dzieliły się na Sądy Główne (one zaś podzielone były na 1. Departament do Spraw Karnych oraz 2. Departament do Spraw Cywilnych), sądy ziemskie, sądy niższe ziemskie, grodzkie i sądy graniczne. W każdym z nich zasiadała określona liczba urzędników, w większości obierana przez lokalną szlachtę podczas zjazdów sejmików elekcyjnych.

Sąd Główny Departamenty do Spraw Karnych i Cywilnych

Członkami Wileńskiego Sądu Głównego 1. Departamentu do Spraw Karnych¹⁷ w 1822 byli: Antoni Laudański – prezydent, Walenty Przesmycki – konsyliarz, oraz czterech asesorów: Zenon Jarud, Karol Morawski, Józef Ciechanowski, Kazimierz Rodkiewicz. Niestety, w formularzach z 1822 roku nie znajdziemy danych osobowych wszystkich urzędników. Brakuje informacji o Józefie Ciechanowskim, dlatego analiza obejmie niepełny skład personalny tego sądu. Można z pewnością jednak stwierdzić, że wszyscy wymienieni urzędnicy pochodzili ze stanu szlacheckiego. Majątku ziemskiego nie posiadał Walenty Przesmycki, a z wyjątkiem Antoniego Laudańskiego (właściciela gospodarstwa z 240 męskimi duszami) pozostali byli drobnymi posiadaczami ziemskimi. Wykształcenie posiadali następujące: Karol Morawski – był doktorem filozofii Wileńskiego Uniwersytetu, zaś Kazimierz Rodkiewicz – po ukończeniu szkoły powiatowej przez 3 lata studiował również na Uniwersytecie Wileńskim. Nie znaczy to, że pozostali członkowie sądu nie

¹⁶ D. Beauvois, op. cit., s. 167.

¹⁷ Przy obu departamentach, na wniosek wojennego gubernatora i po ostatecznym zatwierdzeniu przez cara, działały 1. i 2. Tymczasowy Departament, które miały za zadanie przejąć nawarstwiające się sprawy sądowe w Sądzie Głównym. Zob. ПСЗРИ, собрание 1, t. 39, nr 29957.

posiadali żadnego wykształcenia. Brak szczegółowych informacji w formularzach o poziomie edukacji, pozwala tylko domniemywać, że osoby te mogły zdobyć wykształcenie domowe, gdyż był to popularny sposób nauczania wśród szlachty. Wykształcenie czy odpowiednie kwalifikacje do wykonywania zawodu, nie stanowiły głównego wyznacznika dla szlachty podczas przeprowadzanych wyborów na stanowiska sędziowskie¹⁸ ani też nie były kryterium brany pod uwagę przez władze podczas przyznawania niższych rang.

Niestety, formularze pomijają kwestie finansowe, czyli wynagrodzeń wyznaczonych przez rząd rosyjski. Trudno jest też doszukać się precyzyjnych danych o miesięcznych zarobkach sędziów. Wysokość wypłat dla osób na konkretnych stanowiskach była wyznaczana ukazem Senatu i różniła się w poszczególnych guberniach. Z fragmentarycznych źródeł, na podstawie informacji umieszczonych w Zbiorze Praw Imperium Rosyjskiego w rozporządzeniu z 1812 roku, dowiadujemy się, że dla prezydentów dwóch departamentów Sądu Głównego przeznaczono 1350 rubli rocznego uposażenia, a dla konsyliarzy po 750 rubli¹⁹. Można przypuszczać, że kwota ta, lub przybliżona jej wartość, nadal stanowiła wynagrodzenie wyższych urzędników Sądu Głównego.

Każdy z zasiadających urzędników omawianego departamentu posiadał doświadczenie zawodowe nabyte w różnych strukturach sądownictwa²⁰. Zasłużonymi dla guberni wileńskiej urzędnikami z długoletnim stażem służby cywilnej byli niewątpliwie prezydent i konsyliarz tego de-

¹⁸ Bardzo często urzędy ziemskie obsadzano osobami, które cieszyły się uznaniem wśród szlachty, a niekoniecznie posiadały jakiejkolwiek kwalifikacje, co nie wpływało dobrze na jakość wymiaru sprawiedliwości. Dostrzegała to również ówczesna szlachta, dlatego powoływanie na stanowiska osób nieodpowiednich, bez doświadczenia oraz bez wystarczającej znajomości prawa, powstrzymanie nadużyć bogatej szlachty, która upatrywała w wyborach własnych korzyści, było jednym z punktów poruszanych w tzw. memoriale Sulistrowskiego, marszałka wileńskiego. List ten, zawierający spis próśb szlachty guberni wileńskiej, został przedstawiony Aleksandrowi I w 1810 r. Z pisma tego można dowiedzieć się o problemach, z jakimi borykała się wówczas szlachta guberni wileńskiej, m.in. w kwestiach sądownictwa. Zob. S. Godek, *O stanie i potrzebach guberni litewskich w roku 1810*, „Zeszyty Prawnicze” 2014, nr 14/3, s. 63.

¹⁹ ПСЗРИ, Собрание 1, т. 44: Книга штатов, Ч. 2: Штаты по духовной и по гражданской части; Штаты по гражданской части (1812), s. 226.

²⁰ Zenon Jarud w trakcie swej kariery piastował m.in. stanowisko sędziego, a następnie prezydenta rosieńskiego sądu grodzkiego, był także *ziemskim isprawnikiem*. Karol Morawski przed objęciem stanowiska asesora pełnił jedną kadencję urzędniczą w wileńskim niższym sądzie ziemskim jako asesor. Kazimierz Rodkiewicz rozpoczynał służbę cywilną jako kancelarzysta, został także obrany asesorem oszmiańskiego sądu

partamentu. Obaj rozpoczęli służbę jeszcze przed rozbiorami i dlatego warto prześledzić ich karierę. Antoni Laudański (ur. w 1770 r.) w 1785 roku wybrany został przez szlachtę sędzią do Litewskiego Trybunału, od 1789 do 1791 roku był przewodniczącym w cywilnej wojennej komisji. W 1790 roku został pisarzem rosieńskiego sądu grodzkiego, a rok później ponownie został wybrany do Trybunału Litewskiego jako sędzia. W 1793 roku został registratorem narodowej kawalerii oraz nagrodzony stopniem wojskowym – generała majora przez Stanisława Augusta Poniatowskiego. W 1794 roku brał udział w pracach Komisji Oświaty Narodowej na stanowisku komisarza. W tym samym roku, już po raz trzeci został wybrany sędzią do Trybunału Litewskiego. W 1802 roku objął stanowisko pisarza rosieńskiego sądu grodzkiego, jeszcze w tym samym roku został wybrany prezydentem w grodzkim sądzie tego powiatu. W 1805 roku, podczas sejmików elekcyjnych wyznaczony został na prezydenta 2. Departamentu Wileńskiego Sądu Głównego. Stanowisko to piastował do 1820 roku. W 1821 roku wybrany został prezydentem 1. Departamentu Wileńskiego Sądu Głównego. W czasie pełnienia służby został nagrodzony w 1809 roku orderem św. Anny 2 klasy oraz rangą radcy kolegiального w 1818 roku²¹.

Walenty Przesmycki (ur. w 1765 r.) rozpoczął służbę w 1793 roku w litewskim skarbowym komitecie na stanowisku sekretarza, które zajmował do III rozbioru Polski. W 1795 roku objął urząd ekspedytora w departamencie ekonomicznym Litewskiego Wyższego Zarządu. Utrzymał się na tym stanowisku krótko, gdyż rok później zlikwidowano tę instytucję. Następnie objął posadę konsyliarza w Izbie Skarbowej. W 1797 roku został przeniesiony do Litewskiego Sądu Nadwornego, również jako konsyliarz. Od 1803 do 1824 roku był wybierany na stanowisko konsyliarza w 1. Departamencie Wileńskiego Sądu Głównego. Podczas pełnienia wieloletniej służby nagrodzony został w 1811 roku orderem św. Andrzeja Apostoła Kniazia 4 stopnia oraz następującymi rangami: w 1798 roku otrzymał stopień asesora kolegiального, w 1801 awansował na radcę dworu, a w 1807 został radcą kolegialnym²².

Struktura składu 2. Departamentu Cywilnego Sądu Głównego była analogiczna do wyżej analizowanego sądu. W 1822 roku na jego czele

grodzkiego. Zob. Lietuvos valstybės istorijos archyvas [dalej: LVIA], f. 381, inw. 15, sygn. 160.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

stanął Szymon Zawisza, a zastępcą był Wincenty Rogalski. Asesorami obrano: Fabiana Świąteckiego, Ludwika Wołłowicza, Marcjana Renta i Stanisława Paszkiewicza. Kancelarią zarządzał sekretarz Wincenty Dobrzański. Wszyscy byli szlachcicami i posiadaczami ziemskimi. Szymon Zawisza był właścicielem majątku z 250 chłopami pańszczyźnianymi, Ludwik Wołłowicz – z 252, Fabian Świątecki – z 173. Pozostali członkowie sądu należeli do drobnych gospodarzy ziemskich. Przy nazwisku Ludwika Wołłowicza, jako jedyne go spośród składu sędziowskiego omawianego departamentu, istnieje informacja o ukończeniu przez niego w 1811 roku Uniwersytetu Wileńskiego w stopniu kandydata. Każdy z wymienionych urzędników przed objęciem danego stanowiska miał już doświadczenie, wynikające z piastowania w poprzednich kadencjach różnych funkcji sędziowskich²³.

Osobami z długoletnim stażem pracy byli prezydent i konsyliarz tego departamentu, dlatego drogi ich kariery zostaną przedstawione poniżej. Szymon Zawisza rozpoczął karierę w 1802 roku, obejmując na dwie kadencje urząd sędziego w upickim sądzie grodzkim. W 1809 roku został wybrany podkomorzym. W 1811 w sądzie granicznym został prezydentem. Pełnił tę funkcję również przez kolejne dwie kadencje. W 1820 roku został odznaczony orderem kniazia Włodzimierza 4 stopnia, a w 1821 roku był wybrany przez szlachtę na prezydenta omawianego departamentu²⁴.

Wincenty Rogalski w 1790 roku ukończył gimnazjum wileńskie. Za wybitne osiągnięcia w naukach nagrodzony został srebrnym medalem przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. W 1794 roku wstąpił do Wojska Polskiego, dosłużył się rangi kapitana. W tym samym roku został skierowany do trockiej policji ziemskiej. W 1796 przeniesiono go do policji wileńskiej. W 1798 roku w litewskiej Izbie Skarbowej objął urząd naczelnika stołu. W 1800 roku otrzymał pierwszą rangę sekretarza kolegiального, a 4 lata później mianowano go asesorem kolegialnym. Rogalski w 1805 roku przeniesiony został do wileńskiego gubernialnego rzą-

²³ Przykładowo Fabian Świątecki w 1817 r. został obrany na sędziego granicznego powiatu zawilejskiego, Ludwika Wołłowicza również, jak jego poprzednika, na sejmiku tego samego roku wybrano na sędziego wileńskiego sądu powiatowego. Stanisław Paszkiewicz także pełnił 3-letnią kadencję jako sędzia w upickim sądzie powiatowym. Marcjan Rent wstąpił do służby państwowej w 1807 r., m.in. był regentem wilkomirskiego sądu podkomorskiego czy pisarzem w sądzie grodzkim tego samego powiatu. Zob. LVIA, f. 447, inw. 3, sygn. 752.

²⁴ LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 160.

du na stanowisko sekretarza. W 1808 roku mianowano go *strapczym*²⁵, w kolejnym roku awansował na radcę dworu. W 1812 roku otrzymał order św. księcia Włodzimierza 4 stopnia, rok później został wyznaczony konsyliarzem w 2. Departamencie Sądu Głównego. Funkcję tę pełnił wiele lat, aż do 1829 roku²⁶. W 1815 dosłużył się rangi registratora kolegijskiego. W 1820 roku otrzymał order św. Anny²⁷.

Sąd ziemski

Jedną z podstawowych instytucji sądowniczych dla stanu szlacheckiego był sąd ziemski. Wydawał on wyroki w pierwszej instancji w sprawach cywilnych i karnych²⁸. Zajmował się sprawami dotyczącymi m.in. zaległych zobowiązań wynikających z zawartych umów, roszczeń o zwrot pieniędzy, rozstrzygał spory o nieruchomości, kwestie związane z dziedziczeniem, sprzedażą dóbr ziemskich i inne transakcje wieczyste. Do kompetencji sądu ziemskiego należało również sądownictwo kryminalne nad szlachtą osiadłą²⁹. Członkowie sądu zbierali się 3 razy do roku, a ich okres kadencyjny trwał 6 tygodni³⁰. Sąd ziemski tworzyli prezydent i trzech sędziów oraz stojący na czele kancelarii – pisarz. Byli oni wybierani przez szlachtę podczas zwoływanych sejmików elekcyjnych.

W przedstawionej poniżej analizie statystycznej pracowników sądu ziemskiego guberni wileńskiej, badaniom poddani zostaną urzędnicy z następujących powiatów: oszmiańskiego, braclawskiego, rosieńskiego, telszewskiego i wileńskiego. Najważniejsze informacje (imię i nazwisko, funkcja, pochodzenie, wiek, majątek, stan cywilny) zostały podane w formie tabeli. W zebranych formularzach za rok 1822 wymieniono informacje o 34 urzędnikach sądów ziemskich.

²⁵ *Strapczy* – w Imperium Rosyjskim określenie prokuratora powiatowego.

²⁶ Ibidem, f. 447, inw. 3, sygn. 752.

²⁷ Ibidem, f. 381, inw. 15, sygn. 160.

²⁸ A. Korobowicz, W. Witkowski, op. cit., s. 73.

²⁹ M. Pawlikowski, *Sądownictwo ziemskie w przedrozbiorowej Rzeczypospolitej*, Strzałków 2012, s. 36–40.

³⁰ A. Korowicki, *Proces cywilny litewski*, Wilno 1826, s. 50.

Tabela 1. Pracownicy sądu ziemskiego guberni wileńskiej w 1822 roku³¹

Imię i nazwisko	Stano- wisko	Pochodzenie	Wiek	Mają- tek	Stan cywilny
powiat oszmiański					
Rejmond Chodźko	prezy- dent	z litewskiej szlachty	43	52	rozводnik, brak dzieci
Franc Paszkiewicz	sędzia	z litewskiej szlachty	39	32	kawaler
Józef Bunatw	sędzia	z litewskiej szlachty	33	166	kawaler
Karol Misiewicz	sędzia	z litewskiej szlachty	nie po- dano	113	kawaler
Iwan Szczepano- wicz	pisarz	z litewskiej szlachty	65	17	kawaler
powiat braławski					
Jan Biegański	prezy- dent	ze szlachty polskiej	32	138	żonaty, bez dzieci
Adam Piotrowicz	sędzia	ze szlachty polskiej	36	33	żonaty, 1 dziecko
Ignacy Łopaciński	sędzia	ze szlachty polskiej	27	89	kawaler
Paweł Śmigielski	sędzia	ze szlachty polskiej	32	15	kawaler
Kazimierz Aleksan- drowicz	pisarz	ze szlachty polskiej	49	167	żonaty, 7 dzieci
powiat rosieński					
Jan Kalinowski	prezy- dent	ze szlachty	46	48	wdowiec, 2 dzieci
Jan Bohdanowicz	sędzia	ze szlachty	42	52	żonaty
Kazimierz Jano- wicz	sędzia	ze szlachty	40	26	kawaler
Tomasz Jankowski	sędzia	ze szlachty	56	35	kawaler
Ignacy Giedgowicz	pisarz	ze szlachty	41	37	żonaty, 2 dzieci
powiat wiłkomirski					
Ambroży Koziełł	prezy- dent	ze starodawnej szlachty litew- skiej	29	47	kawaler

³¹ W rubryce „majątek” informacje dotyczą posiadanej liczby chłopów pańszczyźnianych. W Imperium Rosyjskim do lat 60. XIX w. wykaz posiadanych „męskich dusz” był podstawą do oszacowania wielkości majątku posiadanego przez szlachtę. Zob. T. Epsztejn, *Wielka własność ziemska w guberni podolskiej na tle Ukrainy Prawobrzeżnej w XIX w.*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2018, t. 53, s. 6.

Imię i nazwisko	Stano- wisko	Pochodzenie	Wiek	Mają- tek	Stan cywilny
Franciszek Skurewicz	sędzia	z dawnej szlachty polskiej	nie podano	30	żonaty, 1 dziecko
Konstanty Meier	sędzia	z dawnej szlachty polskiej	36	105	żonaty, bez dzieci
Leopold Komarowski	sędzia	z dawnej szlachty polskiej	26	141	kawaler
powiat trocki					
Józef Żyliński	prezydent	ze szlachty polskiej	39	99	żonaty, 5 dzieci
Franciszek Kleczkowski	sędzia	ze szlachty polskiej	47	174	żonaty, 3 dzieci
Józef Rosochacki	sędzia	ze szlachty polskiej	56	41	wdowiec, 5 dzieci
Seweryn Godaczewski	sędzia	ze szlachty polskiej	34	87	kawaler
Adam Strawieński	pisarz	ze szlachty polskiej	31	69	żonaty, 3 dzieci
powiat wileński					
Michał Sawicki	prezydent	ze szlachty	48	99	żonaty, 1 dziecko
Kacper Czyż	sędzia	ze szlachty	41	majątek niewydzielony	kawaler
Ałojzy Jasiński	sędzia	ze szlachty	34	28	kawaler
Jan Pisanko	sędzia	ze szlachty	42	81	żonaty, 1 dziecko
Józef Olszański	pisarz ziemski	ze szlachty	58	95	żonaty, 2 synów
powiat telszewski					
Leopold Giedgowd	prezydent	ze szlachty	39	38	żonaty, 3 dzieci
Jan Jankowski	sędzia	ze szlachty	33	12	żonaty, bez dzieci
Ałojzy Gadon	sędzia	ze szlachty	29	38	żonaty, 2 dzieci
Ludwik Gużewski	sędzia	ze szlachty	33	15	żonaty, 1 dziecko
Marcin Gosztowt	Pisarz	ze szlachty	35	25	żonaty, 1 dziecko

Źródło: LIVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158.

Wszyscy wymienieni w *spiskach* pracownicy sądu dysponowali majątkami ziemskimi i z pochodzenia byli szlachcicami, co było warunkiem koniecznym, aby móc uczestniczyć w sejmikach elekcyjnych. W niektórych aktach osobowych szlachta podawała szczegółowe pochodzenie – polskie lub litewskie³². Z kolei w powiecie wiłkomirskim przy nazwiskach urzędników użyto określenia „z dawnej szlachty”, mogło to nawiązywać do posiadania przez nich potwierdzonego szlachectwa rodzowego. Było to związane z narzuconym przez władze rosyjskie obowiązkiem przeprowadzenia wywodów szlacheckich przed utworzoną Komisją Deputacką. Obierana szlachta nie należała do wielkich posiadaczy ziemskich, tylko nieliczni mieli powyżej 100 dusz męskich, w większość byli to drobni właściciele ziemscy, miało to swoje odzwierciedlenie w zróżnicowaniu majątkowym szlachty zamieszkałej w guberni wileńskiej³³.

Kolejnym punktem analizy w niniejszym artykule stanie się ścieżka kariery urzędniczej wybranych sędziów i pisarzy. Wiele osób w momencie przeprowadzanych wyborów miało już doświadczenie pracy w sądach szlacheckich. Na 34 badanych urzędników 24 osoby pełniły już w przeszłości wielokrotnie funkcje sędownicze. Przykład stanowi karie-

³² W formularzach nie tworzono odrębnej rubryki dla określenia narodowości. Samo pojęcie przynależności narodowej w XIX w. było rzadko spotykanym i niejednoznacznym terminem, a kształtowanie się narodów, w dzisiejszym jego rozumieniu, był procesem złożonym i długotrwałym. Podział szlachty na „litewską” czy „polską” zastosowany w formularzach raczej wskazywał na geograficzne pochodzenie urzędnika i jego rodu. Ustalenie konkretnej narodowości w omawianym okresie dla badanych osób jest wręcz niemożliwe. Zwłaszcza trudno jest tego dokonać wobec ludności byłych północno-wschodnich ziem Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Tereny te zamieszkiwali zarówno Polacy, Litwini, jak i Białorusini, a badana grupa to szlachta, która ulegała wielowiekowej polonizacji. Dlatego aspekt przynależności narodowej został pominięty w analizie tego tematu. Zob. Szerzej: P. Eberhardt, *Kresy Wschodnie – granice, terytorium, ludność polska*, [w:] *Europa Nieprowincjonalna. Przemiany na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej (Białoruś, Litwa, Łotwa, wschodnie pogranicze III Rzeczypospolitej Polskiej) w latach 1772–1999*, Warszawa 1999, s. 29–39.

³³ Trudności historykom przysparza precyzyjne oszacowanie danych statystycznych odnośnie do liczebności szlachty w guberni wileńskiej oraz jej zróżnicowania majątkowego, panujących w obrębie tego stanu. Wg spisu przeprowadzonego w 1816 r. przez władzę rosyjską, liczbę szlachty w guberni wileńskiej oszacowano na ponad 26 tys. (są to dane zebrane na podstawie zatwierdzonych przez władze gubernialne szlachectwa oraz osób, od których dokumenty przyjęto, lecz jeszcze nie potwierdzono). Zdecydowanie największą liczbą, nawet $\frac{3}{4}$ ogółu szlachty, stanowiła szlachta nieposiadająca żadnego majątku. Zob. J. Sikorska-Kulesza, op. cit., s. 9–12; L. Zasztowt, *Koniec przywilejów – degradacja drobnej szlachty polskiej na Litwie historycznej i prawobrzeżnej Ukrainie w latach 1831–1868*, „Przegląd Wschodni” 1991, t. 1, z. 3, s. 620.

ra Pawła Śmigielskiego, który w 1814 roku został obrany sędzią granicznym, w 1817 sędzią grodzkim, a w 1820 został sędzią ziemskim. Były osoby, które rozpoczynały służbę jeszcze za czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Iwan Szczepanowicz w 1784 roku został namiestnikiem w kancelarii oszmiańskiego sądu ziemskiego. Od 1792 roku nieprzerwalnie na każdym sejmiku był obierany pisarzem tegoż sądu. Józef Olszański również pełnił funkcje publiczne przed rozbiorami, od 1778 do 1797 roku był adwokatem. Były również osoby, które w trakcie swej pracy obejmowały posady kancelarskie, w tej grupie było ich 10³⁴. Można też stwierdzić, na podstawie analizy formularzy, że służbę w dawnym wojsku Rzeczypospolitej, pełniło siedem osób³⁵. Tylko dla dwóch – Leopolda Komarowskiego i Tomasza Jankowskiego były to pierwsze posady urzędnicze.

Pracownicy administracji państwowej ziem wcielonych do Cesarstwa również zostali włączeni w panujący ówczesnie rosyjski system służby cywilnej, ujęty w tabeli rang. Przebieg kariery rangowej zależał od pochodzenia społecznego danej osoby, z czasem dołączano kolejne wymogi, takie jak wykształcenie czy osiągnięcia zawodowe. Jednak od początku wprowadzenia systemu rang najważniejszym do spełnienia kryterium formalnym był staż pracy, czyli tzw. wysługa lat. Pomiedzy poszczególnymi stopniami obowiązywała przerwa. Proces awansu na kolejne rangi mógł zostać skrócony w niektórych przypadkach, np. dzięki otrzymanej nagrodzie przyznawanej przez przełożonych za wyjątkowe zasługi podczas pełnienia obowiązków służbowych. Aleksander I dokonał zmian w gratyfikacji za poszczególne czyny, o czym świadczy ustawa wydana 1 sierpnia 1801 roku pod nazwą *Reguły awansowania i obsadzania stanowisk urzędniczych*. Główną jej treścią było potwierdzenie zasad nominacji na poszczególne rangi według rozporządzeń wprowadzonych w okresie rządów Katarzyny II i Pawła I. Dodatkowo imperator wprowadził nowe zasady dla wstępującej do służby cywilnej szlachty pochodzącej z wyboru. Osoby te mogły otrzymywać wyłącznie rangi, które były przypisane do poszczególnych stanowisk oraz w przypadku, gdy urzędowali nieprzerwalnie dwie kadencje trwające po trzy lata. Dodatkowo o rzetelności pracy wykonywanej przez urzędnika obieralnego,

³⁴ Byli to: Kazimierz Aleksandrowicz, Ignacy Giedgowicz, Ambroży Koziół, Franciszek Skurewicz, Józef Żyliński. Zob. LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158.

³⁵ Jan Bohdanowicz, Józef Bunatw, Kazimierz Janowicz, Michał Sawicki, Kacper Czyż, Tomasz Jankowski, Alojzy Gadon. Zob. LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158.

musiał poświadczyć główny przełożony. Zapis ten dotyczył bezpośrednio urzędników ziemskich guberni zachodnich, którzy byli wyłaniany podczas wyborów spośród miejscowej szlachty. Z wyjątkiem wspomnianego kryterium umożliwiającego otrzymanie odpowiedniego stopnia rangi, kolejnym wyznacznikiem było wykształcenie (ukończenie odpowiedniego kursu nauk). Aleksander I w 1803 roku podpisał ustawę przebudowującą dotychczasowy system oświaty i szkolnictwa w Rosji. Miało to na celu podniesienie poziomu wykształcenia rosyjskiego społeczeństwa, w tym przygotowanie przyszłej kadry urzędniczej. Reforma oświaty przewidywała m.in. rozbudowę i zwiększenie ilości szkół na terenie całego imperium. Jedną z ostatnich zmian w obszarze nobilitacji urzędniczej, dokonanych w czasie rządów wspomnianego monarchy, była ustawa z 6 sierpnia 1809 roku, która wprowadziła nowe zasady awansu na wyższe rangi. Stawiała ona wymóg posiadania wykształcenia adekwatnego do stanowiska, o które ubiegał się kandydat na urzędnika³⁶.

W przypadku badanej grupy urzędników ziemskich tylko jedna osoba do 1822 roku dosłużyła się rangi. Był nim Ignacy Giedgowicz³⁷. Jednym z powodów takiego stanu rzeczy, mógł być brak spełnienia jednego z kryteriów awansu, m.in. krótki czas trwania służby lub przerwy pomiędzy czasem zajmowania stanowisk, gdyż niektórzy z wybranych urzędników pełnili swoją funkcję tylko jedną lub dwie kadencje. Tak na przykład przedstawiała się służba prezydenta sądu braclawskiego Jana Biegańskiego. W 1814 roku był sędzią ziemskim, a dopiero w 1820 objął wspomnianą funkcję prezydenta, Adam Piotrowicz w 1811 roku był sędzią granicznym powiatu braclawskiego, a od 1820 roku również sędzią sądu ziemskiego tegoż powiatu. Kolejną, istotniejszą przyczyną takiego stanu rzeczy był charakter służby pełnionej przez szlachtę w tego typu sądach. Otóż obejmowanie posad sądowych w sądach ziemskich szlachta traktowała zazwyczaj jako funkcje prospołeczne, a powinności te wypełniano za niewielką opłatą, często tylko pokrywającą koszt transportu

³⁶ W.L. Stiepanow, *Przedrewolucyjna biurokracja rosyjska – zasadnicze etapy i tendencje rozwoju (XVII–początek XX wieku)*, [w:] *Dzieje biurokracji*, red. A. Górak, K. Latawiec, D. Magiera, t. 4, cz. 1, Lublin–Siedlce 2011, s. 51; ПСЗРИ, собрание 1, t. 26, nr 19961; ibidem, t. 27, nr 20597; ibidem, t. 23, nr 16930; ibidem, t. 25, nr 19219.

³⁷ W 1797 r. objął stanowisko ziemskiego regenta powiatu rosieńskiego. Funkcję tę sprawował do 1802 r. W 1805 r. został regentem Sądu Głównego Tymczasowego. W 1808 r. uzyskał pierwszą rangę registratora kolegijskiego, W 1812 r. awansował na sekretarza kolegijskiego, a w 1815 r. został mianowany na sekretarza gubernialnego. Zob. LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158.

i pobytu³⁸. Na stanowiska sędziowskie obierane były przeważnie osoby godne zaufania, które cieszyły się ogólnym szacunkiem wśród lokalnej społeczności. W III Statucie Litewskim jednym z wymogów stawianych przed kandydatem ubiegającym się o stanowisko sędownicze było posiadanie następujących cech: „godność, dobroć, cnotliwość i pobożność”³⁹. Należy również zaznaczyć, że tym okresie, czyli za panowania Aleksandra I, zabieganie o awanse wg panującej rosyjskiej tabeli rang nie było głównym celem obejmowania stanowisk urzędniczych. Zmieni się to za jego następcy, czyli Mikołaja I, gdyż posiadanie rangi stanie się jednym z kryteriów dopuszczenia do udziału w sejmikach szlacheckich⁴⁰. W tym przypadku objęcie stanowiska w instytucjach wymiaru sprawiedliwości potwierdzało przywiązanie i dążenie do utrzymania szlacheckich praw i przywilejów. Może tego dowodzić m.in. kariera urzędnicza Rejmonda Chodźki⁴¹ czy Michała Sawickiego⁴². Wielokrotne powoływanie danej osoby przez brać szlachecką na urząd sędziego, mogło świadczyć,

³⁸ M. Pawlikowski, op. cit., s. 27–28.

³⁹ A. Korowicki, op. cit., s. 16.

⁴⁰ Wybuch powstania listopadowego przyspieszył proces integracji ziem zabranych z Imperium Rosyjskim. Mikołaj I systematycznie wprowadzał obostrzenia wobec szlachty guberni zachodnich, 6 grudnia 1831 r. dokonał zaś reformy prawa wyborczego. W nowym rozporządzeniu prawo głosu otrzymały osoby, które ukończyły 21 lat. Kolejnymi stawianymi warunkami przez władzę były: czystość moralna, posiadanie majątku nieruchomego oraz potwierdzenie szlachectwa. Imperator, śladem praw obowiązujących rosyjską szlachtę, nakazał również posiadać minimum XIV klasę rangi, otrzymanej w czasie pełnienia służby lub 3-letnie doświadczenie na jednym ze stanowisk obieranych przez szlachtę. Bezpośrednie prawo wyborcze posiadała szlachta, która była właścicielem minimum 100 chłopów pańszczyźnianych lub 100 osadników mieszkających w jego majątku lub była właścicielem nie mniej niż 3 tys. akrów ziemi na terytorium jednej z guberni. Zob. Е.В. Шилю, *Правительственная регламентация дворянских собраний в западных губерниях российской империи (последняя четверть XVIII в. – 1831 г.)*, [w:] *Працы гістарычнага факультэта БДУ*, рэд. У.К. Коршук, Вып. 9, Мінск 2014, s. 210.

⁴¹ Rejmond Chodźko – od 1809 do 1817 r., czyli przez cztery kadencje pełnił funkcję sędziego w oszmiańskim sądzie ziemskim, a w 1820 r. został wybrany prezydentem tegoż sądu, mimo to nie doczekał się żadnej rangi ani odznaczenia ze strony władzy. Zob. LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158.

⁴² Michał Sawicki – w 1794 r. został chorążym wojsk polskich. W 1802 r. podczas sejmiku szlacheckiego wybrany asesorem sądu niższego ziemskiego wileńskiego, sprawował tę funkcję do 1807 r. W 1809 r. został pisarzem sądu grodzkiego powiatu wileńskiego. W 1812 r. został członkiem wileńskiego komitetu wojennych powinności. W 1815 r. obrany na sędziego sądu grodzkiego w powiecie wileńskim. W 1818 r. wybrany na prezydenta tego sądu. W 1820 r. obrany prezydentem sądu ziemskiego powiatu

iż cieszył się uznaniem i był poważany. Za prospołecznym pełnieniem służby w sądach ziemskich przemawia również fakt, że podstawą utrzymania urzędników pozostał nadal posiadany majątek, a dochód czerpany z pełnionych obowiązków, jak już wyżej wspomniano, był raczej symboliczny i pochodził ze składek szlacheckich⁴³.

W kwestii odbytej edukacji wśród wymienionych urzędników formularze wspominają tylko o dwóch osobach, które zdobyły wykształcenie w szkołach. Taka mała liczba pracowników o poświadczonym wykształceniu mogła dowodzić raczej praktykowania nauczania domowego przez szlachtę, a to nie było odnotowywane w spisach. Należy jednak zaznaczyć, że w przypadku sądownictwa ziemskiego, posiadane wykształcenie nie stanowiło najważniejszego kryterium, którym się kierowano się przy wyborze członków sądu. Liczyło się raczej uznanie i popularność wśród pozostałej części szlachty lub ewentualne doświadczenie sędownicze. Jedną z kolejnych zasad, która obowiązywała kandydatów na sędziów, miała być znajomość obowiązującego prawa, ale nie wymagano przy tym potwierdzenia wykształcenia⁴⁴. Niemniej jednak były i takie osoby, które ukończyły szkoły, np. Kacper Czyż⁴⁵ oraz Jan Pisanko⁴⁶. Istotne do odnotowania jest pełnienie obowiązków adwokata, gdyż obejmując takie stanowisko kandydaci musieli, zgodnie z rozporządzeniem wydanym przez Pawła I, wykazać się posiadaniem wykształceniem oraz znajomością prawa⁴⁷. Jednak i w tej kwestii istnieją wątpliwości, czy te

wileńskiego. W 1823 r. nagrodzony krzyżem św. Włodzimierza 4 stopnia. Zob. LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158.

⁴³ D. Brauvois, op. cit., s. 163.

⁴⁴ A. Korowicki, op. cit., s. 16.

⁴⁵ Kacper Czyż – absolwent Uniwersytetu Wileńskiego. Po zdobyciu dyplomu był praktykantem w sądzie wileńskim, gdzie przyuczał się w znajomości prawa. W 1812 r. wstąpił do polskiego wojska i otrzymał stopień porucznika, w kolejnym roku awansował na kapitana. W 1820 r., podczas elekcji szlacheckiej został obrany sędzią ziemskim powiatu. Zob. LIVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158.

⁴⁶ Jan Pisanko – ukończył Uniwersytet Wileński, w 1809 r. objął stanowisko sędziego grodzkiego powiatu wileńskiego, po trzyletniej kadencji nastąpiła przerwa w pełnieniu przez niego obowiązków służbowych, dopiero w 1820 r. został wybrany sędzią ziemskim. Zob. LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158.

⁴⁷ Decyzją Katarzyny II pozostawiono na przyłączonych terenach dawnych Kresów wschodnich Rzeczypospolitej urząd adwokata. Paweł I potwierdził obecność adwokatów podczas toczących się procesów sądowych oraz wymogi stawiane przed kandydatem, zawarte w konstytucji z lat 1726 i 1764. Adwokatem mógł zostać szlachcic, posiadający majątek w danym powiecie lub na terenie guberni litewskiej. Osoba kandydująca na to stanowisko powinna cieszyć się nieposzkalowaną opinią, a ponadto posiadać świa-

zasady były uwzględniane podczas rekrutacji na to stanowisko⁴⁸. Wśród wymienionych wyżej urzędników czterech szlachciców wykonywało w przeszłości powinności adwokata⁴⁹, lecz formularze nie uwzględniają, jakie szkoły ukończyli i gdzie odbywali praktykę.

Niższy sąd ziemski

Kolejną instytucją sądowniczą, poddaną analizie, będą pracownicy niższego sądu ziemskiego, powołanego przez Katarzynę II na mocy Ustawy o guberniach z 1775 roku. Członkami tej instytucji byli *ziemski isprawnik* (komisarz) oraz *zasedатели* (asesorzy). Sąd niższy ziemski, jak podkreślił Leopold Żytkiewicz, miał charakter, instytucji administracyjno-policyjnej⁵⁰. Do jego głównych prerogatyw należało: utrzymanie ciszy i spokoju na terenie powiatu, egzekwowanie nakazów władz państwowych, monitorowanie stanu dróg i mostów, podejmowanie środków przeciwdziałających chorobom zakaźnym i śmierci bydła, zabezpieczenie przeciwpożarowe, sprawy związane z żywnością czy kwestiami dobroczynnymi. W zakresie ich obowiązków znajdowały się postępowania w sprawie drobnych wykroczeń i prowadzenie wstępnego dochodzenia⁵¹. Do 1816 roku na byłych ziemiach polskich przyłączonych do

dectwo ukończenia szkoły. Kolejnym wymogiem była biegła znajomość prawa sądowego. Przyszły adwokat mógł zdobyć doświadczenie, odbywając nauki prawne w sądzie lub w kancelarii pod okiem regenta. Zob. ПСЗРІ, t. 24, nr 18266, s. 817–818.

⁴⁸ W XIX-wiecznej literaturze panuje niezbyt przychylna opinia o pracy wykonywanej przez adwokatów i o samym zawodzie. Zarzucano palestrze m.in. brak wystarczającego przygotowania do zawodu, nastawienie na zysk, łapówkarstwo. Zob. J. Gasztowt, *Pan Sędzic, czyli opowiadanie o Litwie i Żmudzi*, Wilno 1839, s. 25–27; A. Przyałowski, *Pamiętniki Andrzeja Przyałowskiego*, [w:] *Pamiętniki polskie*, red. K. Bronikowski, t. 1, Paryż 1844, s. 75–77.

⁴⁹ Byli to: Kazimierz Aleksandrowicz, Józef Rapczacki, Marcin Gosztowt i Józef Olszański. Zob. LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158.

⁵⁰ *Ziemscy isprawnicy* nie cieszyli się dobrą opinią wśród społeczeństwa na ziemiach polskich. Określano ich również „agentami caratu”. O złej reputacji komisarzy świadczy chociażby fragment utworu Adama Mickiewicza, w którym niezbyt pochlebnie upamiętniono carskich urzędników: „W skok – krzyknął Podkomorzy – okulbaczyć siwą, / Dobiec w cwał do mojego dworu; wziąć co żywo / Dwie pjawki, które w całej okolicy słyną; / Pies zowie się Sprawnikiem, a suka Strapczyną; / Zakneblować im pyski, zawiązać je w miechu, / I przystawić je tutaj konno dla pośpiechu”. Zob. A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, Warszawa 1995, s. 98; D. Beauvois, op. cit., s. 165.

⁵¹ *Земский суд*, [w:] *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, t. 13a, СПб 1894, s. 532–533; L. Żytkiewicz, op. cit., s. 161.

Rosji, *ziemscy isprawnicy* byli powoływani z nominacji carskiej, lecz z powodu „niedostatecznej znajomości sądownictwa i szczególnych regulacji prawnych, obecnego kraju” u wybranych osób, imperator zezwolił na wybór przewodniczącego sądów ziemskiego niższego przez miejscową szlachtę⁵². W kwestii uposażenia, członkowie tego sądu, (podobnie jak w przypadku sądu ziemskiego), otrzymywali początkowo symboliczną zapłatę, wystarczającą na pokrycie kosztów dojazdu oraz utrzymania w czasie rozpraw sądowych, lecz na podstawie ukazu carskiego z 19 lipca 1804 roku mieli otrzymywać regularną wypłatę w wysokości 250 rubli asygnacyjnych dla *ziemskiego isprawnika*, a *zasedateli* po 200 rubli rocznie⁵³.

Kolejna analiza personalna będzie dotyczyła łącznie 29 urzędników następujących powiatów: oszmiańskiego, telszewskiego, rosieńskiego, upickiego, zawilejskiego i trockiego. Podstawowe informacje o sędziach zostały również podane w formie tabeli.

Tabela 2. Pracownicy niższego sądu ziemskiego guberni wileńskiej w 1822 roku

Imię i nazwisko	Stanowisko	Pochodzenie	Wiek	Majątek	Stan cywilny
powiat oszmiański					
Antoni Łappa	<i>ziemski isprawnik</i>	z białoruskiej szlachty	43	56	żonaty, bez dzieci
Joachim Moczulski	sędzia	ze szlachty polskiej	34	9	kawaler
Józef Zawadzki	sędzia	ze szlachty polskiej	30	12	kawaler
Marian Truskowski	sędzia	ze szlachty polskiej	31	15	kawaler
Antoni Piotrowicz	sędzia	ze szlachty polskiej	28	26	kawaler
Ferdynand Szczepanowicz	sekretarz	ze szlachty polskiej	26	bez majątku	kawaler
powiat telszewski					
Julian Jankowski	<i>ziemski isprawnik</i>	ze szlachty litewskiej	35	52	żonaty, 5 dzieci
Iwan Łuński	sędzia	ze szlachty litewskiej	41	26	wdowiec

⁵² ПСЗРИ, собрание 2, т. 33, nr 26132.

⁵³ D. Beauvois, op. cit., s. 162.

Imię i nazwisko	Stanowisko	Pochodzenie	Wiek	Majątek	Stan cywilny
Karol Szwojnicki	sędzia	ze szlachty litewskiej	29	bez majątku	kawaler
Wincenty Żudycki	sędzia	ze szlachty litewskiej	31	3	wdowiec
Franc Milwid	sędzia	ze szlachty litewskiej	27	25	kawaler
Ludwik Wiskowski	sekretarz	ze szlachty białoruskiej	34	bez majątku	kawaler
powiat upicki					
Jan Błażewicz	<i>ziemski isprawnik</i>	ze szlachty	30	bez majątku	żonaty, bez dzieci
Tomasz Landsberg	sędzia	ze szlachty	24	33	kawaler
Kazimierz Erdman	sędzia	ze szlachty	24	30	kawaler
Daniel Dydziul	sędzia	ze szlachty	26	10	kawaler
Józef Moskiewicz	sekretarz	ze szlachty	39	bez majątku	żonaty, bez dzieci
powiat zawilejski					
Onufry Szynkowski	<i>ziemski isprawnik</i>	z litewskiej szlachty	36	69	żonaty, bez dzieci
Benedykt Chrzaniowicz	sędzia	z litewskiej szlachty	28	11	kawaler
Maciej Kurkowski	sędzia	z litewskiej szlachty	29	40	kawaler
Kazimierz Szumkowski	sędzia	z litewskiej szlachty	25	11	kawaler
Jerzy Kwinta	sędzia	z litewskiej szlachty	27	40	kawaler
Jan Buczyński	sekretarz	z litewskiej szlachty	34	majątek ziemski bez dusz	żonaty, 6 dzieci
powiat trocki					
Michał Żyliński	<i>ziemski isprawnik</i>	z litewskiej szlachty	49	bez majątku	żonaty, 2 dzieci
Andrzej Ostrowski	sędzia	z litewskiej szlachty	35	bez majątku	żonaty, 2 dzieci
Franciszek Gosicki	sędzia	z litewskiej szlachty	33	folwark bez chłopów	kawaler
Jan Krzywobłocki	sędzia	z litewskiej szlachty	32	5	żonaty, bez dzieci

Imię i nazwisko	Stanowisko	Pochodzenie	Wiek	Majątek	Stan cywilny
Jan Stankar	sędzia	z litewskiej szlachty	28	bez majątku	wdowiec, 1 dziecko
Ignacy Romotowski	sekretarz	z litewskiej szlachty	28	bez majątku	żonaty, 1 dziecko
powiat rosieński					
Wincenty Gimbut	sędzia	z litewskiej szlachty	25	23	nie podano
Stanisław Bilewicz	sędzia	z litewskiej szlachty	28	14	nie podano
Karol Juskiewicz	sędzia	z litewskiej szlachty	31	14	nie podano
Mikołaj Wiskowski	sekretarz	z litewskiej szlachty	39	nie podano informacji	żonaty, bez dzieci

Źródło: LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158.; ibidem, f. 381, inw. 15, sygn. 159.

Wszyscy powołani na stanowiska sędziowskie urzędnicy mieli pochodzenie szlacheckie. W kwestii wielkości posiadanego majątku, porównując się danymi z dostępnych aktów osobowych, ponownie należy stwierdzić, że byli to drobni posiadacze ziemscy, właściciele chłopów pańszczyźnianych w liczbie od kilku do kilkudziesięciu (największą liczbę dusz posiadał Onufry Szynkowicz). Dziewięciu urzędników nie posiadało żadnego majątku ziemskiego. Przy jednym nazwisku – Mikołaju Wiskowskim nie podano informacji, czy posiadał gospodarstwo.

W przypadku tego typu sądu, o mniejszej randze i zakresie uprawnień, wybrane osoby podczas sejmików elekcyjnych przeprowadzonych w 1821 roku były często młode i dopiero nabierały doświadczenia sądowego np. w powiecie wiłkomirskim wszyscy wyłonieni asesorowie piastowali po raz pierwszy stanowiska urzędnicze, podobnie było w powiatach trockim i zawilejskim. Jednak na czele sądu stawały głównie osoby z doświadczeniem administracyjno-sądowniczym⁵⁴, np. prezydentem powiatu trockiego był Michał Żyliński, który już wielokrotnie piastował

⁵⁴ Spośród wspomnianych *ziemskich isprawników* wymienionych powiatów brakuje w formularzach informacji o przewodniczącym rosieńskiego powiatu. Z *Kalendarza politycznego* z 1822 r. można dowiedzieć się, że był nim Tymoteusz Ciechoński, będący wówczas w randze radcy tytularnego. Zob. *Kalendarz polityczny...*, op. cit., s. 237.

ten urząd⁵⁵. Podobnie było w powiecie oszmiańskim, gdzie na czele stanął Antoni Łappa⁵⁶. Z kolei *ziemscy isprawnicy* Iwan Błażewicz – sądu upickiego⁵⁷ oraz Onufry Szyrkowicz – powiatu zawilejskiego⁵⁸ jako jedyni służyli w wojsku.

W analizowanych powiatach zauważalna była tendencja do mianowania na stanowiska asesorów i sekretarzy, osób, które wcześniej zajmowały stanowiska kancelaryjne w tym samym sądzie lub w innych instytucjach sądowniczych⁵⁹. Mogło to potwierdzać mniejsze znaczenie tego sądu, a tym samym świadczyć o niewielkim zainteresowaniu szlachty zajmowaniem tych stanowisk. Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy, mógł być również fakt, że prerogatywy sędziów nie były tak szerokie (i prestiżowe), jak w przypadku sądów ziemskich czy grodzkich. Inną kwestią

⁵⁵ Michał Żyliński – w 1794 r. objął stanowisko wileńskiego *isprawnika*, w 1797 r. został obrany sędzią w wileńskim niższym sądzie i przez kolejne dwie kadencje pełnił tę funkcję. W 1805 r. wybrano go na stanowisko *ziemskiego isprawnika*. W 1806 r. otrzymał rangę sekretarza gubernialnego. W 1807 r. sprawował ponownie funkcję *ziemskiego isprawnika* w powiecie zawileńskim, a w 1808 r. został przeniesiony na to samo stanowisko w powiecie braclawskim. W 1809 r. dosłużył się kolejnej rangi – radcy tytularnego. Od 1816 r. pełnił funkcję *ziemskiego isprawnika* w powiecie wileńskim. Zob. LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158.

⁵⁶ Antoni Łappa – w 1800 r. w oszmiańskim sądzie ziemskim objął posadę regenta, w 1802 r. podczas wyborów został wybrany asesorem w niższym sądzie ziemskim. W 1809 r. obrany sędzią w grodzkim sądzie, w 1811 r. w tym samym sądzie mianowany prezydentem. Podczas wyborów elekcyjnych w 1814 r. ponownie wybrany na to samo stanowisko. W 1821 r. nominowany na prezydenta niższego sądu ziemskiego. Zob. LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 159.

⁵⁷ Iwan Błażewicz – w 1809 r. wstąpił na służbę wojskową do 2. korpusu kadeckiego, rok później został przeniesiony na służbę do polskiego pułku ułańskiego. W 1812 r. mianowany porucznikiem. W 1815 r. przeniesiono go do włodzimierskiego pułku ułańskiego. W 1816 r. otrzymał stopień rotmistrza. Dwa lata później wystąpił ze służby wojskowej z prawem do noszenia munduru i pobierania pensji w wysokości pełnego wynagrodzenia przysługującego rotmistrzowi. W 1821 r., podczas wyborów sejmikowych obrany został na stanowisko *ziemskiego isprawnika*. W tym samym roku otrzymał również rangę radcy tytularnego. Zob. LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158.

⁵⁸ Onufry Szyrkowicz – w 1803 r. wstąpił do litewskiego pułku ułańskiego, w 1807 r. został podoficerem, a dwa lata później junkrem. W 1810 r. zakończył służbę wojskową w stopniu kadeta i od 1818 r. obejmował stanowiska sądownicze. Zob. LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158.

⁵⁹ Osoby, które pracowały na stanowiskach kancelaryjnych to: Joachim Moczulski, Marek Truskowski, Antoni Piotrowicz, Leonard Wolczacki, Iwan Jankowski, Ferdynand Szczepanowicz, Iwan Łuński, Karol Szwojnicki, Wincenty Żudycki, Franciszek Milwid, Ludwik Wiskowski, Mikołaj Wiskowski. Zob. LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158; LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 159.

była prowadzona polityka carska na omawianych terenach. Należy wziąć pod uwagę, że rząd rosyjski na ziemiach przyłączonych systematycznie ograniczał liczbę obywateli uprawnionych do głosowania i bycia wybieranym na stanowiska. Podczas sejmików elekcyjnych musiano dokonać wyboru w każdym powiecie ok. 40 osób (w tym również marszałka, chorążego i podkomorzego), co mogło w takiej sytuacji politycznej (odsunięcie od samorządu najliczniejszej szlachty bez majątku) nasilać problemy z obsadzaniem stanowisk osobami, które spełniały kryterium uprawniające do piastowania urzędów sędowniczych.

Odnosnie do wykształcenia i awansów, zgodnie z panującą tabelą rang, przy dwóch nazwiskach asesorów sądu rosińskiego (Wincenty Gimbutt i Stanisław Billewicz) została podana informacja o zakończeniu nauk, bez wskazania typu szkoły. Podobnie jak w przypadku sądów ziemskich, badana szlachta mogła mieć wykształcenie domowe. Daniel Dydziul i Wincenty Żudycki wykonywali w przeszłości powinności adwokatów, co może dowodzić o posiadaniu przez nich podstawowego wykształcenia oraz znajomości obowiązującego prawa. W omawianej grupie 14 osób posiadało rangi⁶⁰. Większość z nich (13 osób) wcześniej piastowała stanowiska kancelaryjne i otrzymała stopnie chociażby wynikające z tytułu wysługi lat. Tak było w przypadku kariery asesora sądu teszelewskiego Iwan Łuńskiego. W 1801 roku, z rozkazu rządu, został kopistą w telszewskim niższym sądzie ziemskim, w 1803 roku awansował na podkancelistę. Rok później otrzymał rangę gubernialnego rejestratora, w 1806 roku powołany został na stanowisko podkancelarzysty, w roku 1808 dosłużył się stopnia rejestratora kolegijskiego, a w 1811 sekretarza gubernialnego. W 1814 roku mianowano Łuńskiego sekretarzem, a dwa lata później regentem do spraw karnych. W 1820 roku awansował i został radcą tytularnym, a w 1821 roku objął stanowisko asesora. Tylko Michał Żyliński otrzymał rangę, pełniąc wyłącznie stanowiska sędownicze.

⁶⁰ Byli to następująco: Ferdynand Szczepanowicz, Iwan Łuński, Iwan Błazewcz, Karol Szwojncki, Ludwik Wiskowski, Mikołaj Wiskowski, Józef Moskiewicz, Jan Buczyński, Michał Żyliński, Ignacy Romotowski, Daniel Dydziul, Józef Moskiewicz, Jan Buczyński, Ignacy Romotowski. Zob. ibidem.

Sąd grodzki

Sąd grodzki był kolejnym z podstawowych sądów szlacheckich Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Według Michała Pawlikowskiego miał on „charakter sądu uzupełniającego kompetentnego dla wszystkich spraw, które nie dostały się przed sąd ziemski”⁶¹. Początkowo sędziowie rozstrzygali sprawy kryminalne z zakresu tzw. czterech artykułów grodzkich⁶². Stopniowo dołączono kolejne sprawy cywilne⁶³. Obrani urzędnicy (prezydent, sędziowie oraz pisarz) zbierali się cztery razy do roku (na tzw. roczki grodowe), by podejmować czynności procesowe na okres 28 dni⁶⁴.

Podobnie jak we wcześniej omawianych instytucjach sądowych na terytorium guberni wileńskiej, analizie zostały poddane formularze osobowe 38 członków sądów grodzkich z następujących powiatów: braclawskiego, wileńskiego, kowieńskiego, wiłkomirskiego, trockiego, zawilejskiego, upickiego i telszewskiego.

Tabela 3. Pracownicy sądu grodzkiego guberni wileńskiej w 1822 roku

Imię i nazwisko	Stanowisko	Pochodzenie	Wiek	Majątek	Stan cywilny
powiat braclawski					
Józef Żaba	prezydent	ze szlachty litewskiej	40	11	żonaty, bez dzieci
Jan Brodowski	sędzia	ze szlachty polskiej	37	33	żonaty, 5 dzieci
Alojzy Mazurkiewicz	sędzia	ze szlachty polskiej	44	16	żonaty, 1 dziecko
Justyn Wyrwicz	sędzia	ze szlachty polskiej	32	57	żonaty, 2 dzieci
Ignacy Salmonowicz	pisarz	ze szlachty litewskiej	59	16	żonaty, 7 dzieci
powiat wileński					
Adam Dauksza	prezydent	ze szlachty	31	16	żonaty, 2 dzieci
Karol Romanowicz	sędzia	ze szlachty	59	56	żonaty, 4 dzieci
Antoni Pomarnacki	sędzia	ze szlachty	25	65	kawaler

⁶¹ M. Pawlikowski, *Sądownictwo grodzkie w przedrozbiorowej Polsce*, Strzałków 2012, s. 10.

⁶² Ibidem.

⁶³ A. Korowicki, op. cit., s. 48.

⁶⁴ Ibidem, s. 49.

Imię i nazwisko	Stanowisko	Pochodzenie	Wiek	Majątek	Stan cywilny
Józef Naborowski	pisarz	ze szlachty	30	38	kawaler
powiat kowieński					
Wincenty Mołochowicz	prezydent	z litewskiej szlachty	46	33	kawaler
Florian Dzierdzieiewicz	sędzia	z litewskiej szlachty	27	30	kawaler
Dawid Gineyko	sędzia	z litewskiej szlachty	31	20	wdowiec, bez dzieci
Franciszek Wiszniewski	sędzia	z litewskiej szlachty	49	19	kawaler
Adam Wondolowski	pisarz	z litewskiej szlachty	30	7	kawaler
powiat wiłkomirski					
Antoni Komorowski	prezydent	ze szlachty polskiej	30	243	kawaler
Leopold Wojszwiłło	sędzia	ze szlachty litewskiej	26	83	kawaler
Justyn Piotruch	sędzia	ze szlachty litewskiej	25	167	kawaler
Zygmunt Kontowt	sędzia	ze szlachty litewskiej	29	58	kawaler
Józef Hoppen	pisarz	ze szlachty litewskiej	33	60	wdowiec, 3 dzieci
powiat trocki					
Wincenty Elsner	prezydent	ze szlachty polskiej	65	10	wdowiec, 4 dzieci
Fabian Modzelewski	sędzia	ze szlachty polskiej	36	57	kawaler
Józef Tański	sędzia	ze szlachty polskiej	35	55	żonaty, 3 dzieci
Józef Sokołowski	sędzia	ze szlachty polskiej	27	9	kawaler
Hipolit Ratowt	pisarz	ze szlachty polskiej	28	35	kawaler
powiat zawilejski					
Ignacy Chodźko	prezydent	ze szlachty	29	69	kawaler
Jan Weryha	sędzia	ze szlachty	30	27	kawaler
Jan Czechowicz	sędzia	ze szlachty	28	16	kawaler
Józef Bokszański	sędzia	ze szlachty	31	142	kawaler

Imię i nazwisko	Stanowisko	Pochodzenie	Wiek	Majątek	Stan cywilny
Kazimierz Grochowski	pisarz	ze szlachty	43	7	żonaty, 1 córka
powiat upicki					
Stanisław Bitowtt	prezydent	ze szlachty litewskiej	38	93	brak danych
Michał Wereszyński	sędzia	ze szlachty inflanckiej	29	32	brak danych
Michał Eydrygiewicz	sędzia	ze szlachty polskiej	27	78	kawaler
Józef Erdman	sędzia	ze szlachty polskiej	33	61	żonaty, bez dzieci
Antoni Olechowicz	pisarz	ze szlachty polskiej	29	36	żonaty, 1 dziecko
powiat telszewski					
Jan Werycha	prezydent	z białoruskiej szlachty	50	100	żonaty, 1 dziecko
Jerzy Daniłowicz	sędzia	ze szlachty	56	51	wdowiec, bez dzieci
Jan Sakel	sędzia	ze szlachty	35	22	żonaty, 1 dziecko
Ignacy Wojtkiewicz	pisarz	ze szlachty	42	8	kawaler

Źródło: LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158; LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 159.

Wszyscy wybrani urzędnicy należeli do stanu szlacheckiego. W formularzach wyodrębniono pochodzenie szlachty, dzieląc ją na polską lub litewską. Jedna osoba – Michał Wereszyński przynależał do szlachty inflanckiej, a Jan Werycha, pochodził z białoruskiej szlachty, a jego przynależność do stanu została potwierdzona dekretemi wywodowymi szlachectwa z 1789 i 1818 roku. Osoby te posiadały majątki ziemskie, głównie byli to drobni właściciele gospodarstw z chłopami pańszczyźnianymi od kilku do kilkudziesięciu (tylko dwie osoby, Józef Bokszański oraz Antoni Komorowski, posiadały dobra ziemskie z ponad 100 „duszami” płci męskiej).

Doświadczenie sędownicze, wynikające z zajmowanych poprzednio stanowisk obieralnych, posiadało łącznie 13 osób⁶⁵, tyle samo osób,

⁶⁵ Józef Żaba, Justyn Wyrwicz, Alojzy Mazurkiewicz, Karol Romanowicz, Wincenty Mołochowicz, Antoni Komorowski, Fabian Modzelewski, Józef Tański, Stanisław Bi-

w trakcie kariery urzędniczej, pełniło również funkcje kancelaryjne⁶⁶. W tej grupie znajdujemy czterech adwokatów pochodzenia szlacheckiego⁶⁷. W przypadku czterech osób odnotowano służbę wojskową⁶⁸. Dla 12 objęte stanowisko było pierwszą funkcją urzędniczą w karierze⁶⁹. Spośród osób piastujących stanowiska w omawianym sądzie siedem ukończyło nauki – na Uniwersytecie Wileńskim studiowali: Ignacy Chodźko, Adam Dauksza oraz Florian Dzierdzieiewicz, absolwentami wileńskiego gimnazjum byli Józef Naborowski i Adam Wondołowski, a przy Franciszku Wiszniewskim i Dawidzie Gineyko znalazła się informacja o zakończeniu nauk, bez podania rodzaju ukończonej szkoły.

Rangi dosłużyły się tylko dwie osoby. Pierwsza z nich to Adam Dauksza. Ukończył on Uniwersytet Wileński, w 1807 roku, został zatrudniony w kancelarii wileńskiego sądu ziemskiego, w 1809 roku awansował na stanowisko wiceregenta. W 1811 dosłużył się pierwszego stopnia registratora kolegijskiego, a trzy lata później otrzymał rangę sekretarza gubernialnego. W 1819 roku przeniesiono go do wileńskiego sądu grodzkiego na stanowisko regenta. W 1818 roku wybrany został sędzią grodzkim, a w kolejnych wyborach, przeprowadzonych w 1821 roku, powołano go na prezydenta tego sądu. Kolejną osobą był Wincenty Mołochowicz. W 1792 roku został wybrany przez szlachtę do wojskowej komisji cywilnej, w 1798 roku został deputatem do Głównego Sądu Litewskiego. W 1805 został sędzią w kowieńskim sądzie grodzkim. Pełnił tę funkcję przez kolejnych pięć kadencji. W 1818 roku Mołochowicz otrzymał stopień sekretarza gubernialnego. W 1821 roku wybrano go na stanowisko prezydenta sądu grodzkiego.

Powody, dla których tak mała liczba osób otrzymała rangi, w porównaniu do członków innych sądów, mogły być następujące: zbyt krótki

towtt, Jan Weryha, Jan Sakien, Ignacy Chodźko, Józef Erdman. Zob. LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 158; . LVIA, f. 381, inw. 15, sygn. 159.

⁶⁶ Jan Brodowski, Ignacy Salmonowicz, Adam Dauksza, Józef Naborowski, Franciszek Wiszniewski, Adam Wondołowski, Wincenty Elsner, Fabian Modzelewski, Jan Weryha, Kazimierz Grochowski, Antoni Olechowicz, Jan Werycha, Ignacy Wojtkiewicz. Zob. *ibidem*.

⁶⁷ Jan Brodowski, Wincenty Elsner, Józef Sokołowski i Franciszek Wiszniewski. Zob. *ibidem*.

⁶⁸ Byli to Jan Werycha, Karol Romanowicz, Wincenty Elsner, Józef Erdman. Zob. *ibidem*.

⁶⁹ Antoni Pomarnacki, Florian Dzierdzieiewicz, Dawid Gineyko, Leopold I Wojszwiłło, Justym Piotruch, Zygmunt Kontowt, Józef Hoppen, Hipolit Ratowt, Jan Czechowicz, Józef Bokszański, Michał Werczyński, Michał Eydrygiewicz. Zob. *ibidem*.

staż służby, który nie uprawniał do przyznania rangi (np. w sądzie wilkomirskim dla wszystkich sędziów było to pierwsze piastowane stanowisko, podobnie jak w powiecie upickim), a przede wszystkim odzwierciedlało to stosunek miejscowej szlachty do podejmowanych obowiązków państwowych. Nie wynikało to wyłącznie z chęci awansu i otrzymywania rosyjskich stanowisk, lecz z poczucia obowiązku, poszanowania polskich tradycji szlacheckich oraz niekiedy, miało na celu realizację własnych interesów⁷⁰.

Sąd graniczny

Sądy graniczne apelacyjne oraz powiatowe zostały powołane na mocy ukazu carskiego o rozgraniczeniu guberni litewsko-wileńskiej z dnia 6 października 1810 roku. W ustawie tej wyszczególniono informacje o zasadach ich działalności. Sędziowie byli wybierani przez szlachtę z każdego powiatu na 3-letnią kadencję, w liczbie od 15 do 21 osób. Na urząd ten mogły zostać powołane także osoby piastujące stanowisko marszałka, podkomorzego czy chorążego⁷¹. Jak podkreśliła w swym artykule litewska badaczka Tamara Bairauskaite, do ogólnych zasad wyboru sędziów, sporządzonych przez ówczesnego wicegubernatora Włodzimierza Bahhuwuta, dołączono także kryterium „stabilnej sytuacji majątkowej”⁷², sędziowie otrzymywali bowiem wynagrodzenie kosztem stron procesowych. Zgodnie z ustawą z 1810 roku od każdej włóki spornej ziemi pobierali rubla w srebrze, a apelacyjni po 4 ruble. W 1823 roku ukazem senatu, po skargach na zbyt niskie uposażenie sędziów granicznych apelacyjnych, postanowiono o podwyższeniu im honorarium⁷³. Sędziowie, w myśl rozporządzenia, orzekali na podstawie

⁷⁰ Warto w tym miejscu zacytować fragment wspomnień Tadeusza Bobrowskiego, który dość krytycznie oceniał działalność polityczną ówczesnej szlachty: „Ci co urzęda wyborowe otrzymali, robili to najczęściej dla tytułu, z góry przekonani, że z urzędu nic pożytecznego zdziałać nie mogą, a tylko w drodze łaski – starali się więc o łaskę wielkorządców! Pozbawieni wszelkiej inicjatywy, dodatkowej bynajmniej ani ze zdolności, ani z chęci nie poczuwając – reprezentowali, jak się wtedy wyrażano”. Zob. T. Bobrowski, *Pamiętniki Tadeusza Bobrowskiego*, oprac. W. Spasowicz, t. 1, Lwów 1900, s. 35.

⁷¹ ПСЗРИ, собрание 2, т. 31, nr 24370.

⁷² T. Bairauskaite, *Sejmiki w guberniach litewskich...*, op. cit., s. 92.

⁷³ ПСЗРИ, собрание 2, т. 29, nr 22712. Według informacji zamieszczonych na stronach „Kuriera Litewskiego” prezydent sądu apelacyjnego granicznego miał otrzymywać roczne uposażenia w wysokości 600 rubli, sędziowie (siedmiu) każdy po 400 rubli,

praw spisanych w III Statucie Litewskim (rozdział o sądach podkomorskich), a w określonych przypadkach należało odwoływać się do prawa rosyjskiego. Sąd ten podlegał częstszym regulacjom prawnym i ingerencji ze strony władz rosyjskich⁷⁴. Podczas czynności procesowych nie wymagano obecności przedstawicieli rządu, dopiero dekret z 1815 roku nakładał obowiązek nadzoru władzy przy rozpatrywaniu spraw dotyczących sporów między majątkiem państwowym a szlacheckim⁷⁵.

Niestety, brak formularzy dla sądów granicznych dla omawianego roku nie pozwala na przeprowadzenie, jak w przypadkach wcześniejszych, chociażby cząstkowej analizy personalnej ich członków⁷⁶. Z nazwisk podanych w kalendarzu politycznym Uniwersytetu Wileńskiego wynika, że członkami sądów granicznych powiatowych były osoby pochodzące z rodów szlacheckich. Na czele sądu gubernialnego w 1822 roku stał Józef Białłozor, osoba z wieloletnim stażem urzędniczym, m.in. konsyliarz konfederacji Księstwa Żmudzkiego w konfederacji generalnej litewskiej konfederacji targowickiej w 1792 roku. W latach 1811–1816 był on sędzią granicznym rosieńskim, zaś od 1821 prezydentem sądu gubernialnego granicznego⁷⁷. Pozostałymi członkami sądu gubernialnego byli: Jerzy Zajączkowski, Józef Wołodźko, Jerzy Szyszko, Jan Kuszelewski, Ignacy Korewo, Józef Wrotnowski, Józef Gintowt, Stanisław Cybowicz, Józef Bortkiewicz i Marceł Szukszta⁷⁸.

Stan sądownictwa w guberni wileńskiej w 1822 roku znamionuje swoista inkoherecja, wynikająca z tymczasowości rozwiązań prawnych na przyłączonych do Imperium ziemiach I Rzeczypospolitej. Carowie,

sekretarz 300 rubli, protokolista 200, a rejestrator, kancelarzyści (dwóch) po 200, kopiistów (dwóch) po 150 rubli. Zob. „Kurier Litewski” 1823, nr 50.

⁷⁴ ПСЗРИ, собрание 2, nr 27102, 27712, 27731, 28912, 29120, 29240. Wydawane ukazy dotyczyły m.in. wzajemnych relacji gubernialnych i powiatowych sądów granicznych, możliwości składania apelacji od decyzji sądów gubernialnych, prawa nakładania mandatów na nieobecnych członków sądu.

⁷⁵ ПСЗРИ, собрание 2, nr 25958.

⁷⁶ W artykule autorka analizuje skład personalny sędziów sądu granicznego powiatu oszmiańskiego z 1826 r. Zob. С.Л. Луговцова, *Характеристика межевых судей беларуси в первой трети XIX столетия (на примере ошмянского уезда)*, [w:] „Долгий XIX век” в истории Беларуси и восточной Европы: исследования по новой и новейшей истории, red. И.А. Марзалюк, Минск 2018.

⁷⁷ H. Mościcki, *Józef Montwid Białłozor*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 2, Kraków 1936, s. 9.

⁷⁸ *Kalendarz Polityczny na 1823 r. dla wydziału Uniwersytetu Imperatorskiego Wileńskiego w Wilnie*, Wilno 1823, s. 231.

począwszy od Katarzyny II, pozostawili sądownictwo na ziemiach zabranych w dotychczasowym kształcie i pozwolili działać w oparciu o instytucje istniejące przed rozbiorem i prawa spisane w III Statucie Litewskim (regulacje rosyjskie obowiązywały w momencie braku rozwiązań prawnych w Statucie). Jednym z powodów takiej sytuacji był chaos prawodawczy, wynikający z różnic ustrojowych pomiędzy guberniami zachodnimi a pozostałymi częściami cesarstwa⁷⁹.

Asymilacja przyłączonych dawnych terenów byłej Rzeczypospolitej przebiegała zatem stopniowo i sprawiała niemałe trudności ówczesnej administracji rosyjskiej. Rok 1822, podobnie jak cały okres panowania Aleksandra I, był czasem względnego poszanowania wiekowych tradycji szlacheckich, choć zmiany były dostrzegalne i odczuwalne dla obywateli. Zmieniła się władza, która od momentu rozbiorów ingerowała w prawa nadane szlachcie, a także czuwała nad życiem politycznym przyłączonych prowincji. Jak wspominał Aleksander Jełowicki, komentując przeprowadzane sejmiki elekcyjne w 1. poł. XIX wieku: „dzisiejsze wybory, zaledwo są słabym cieniem dawnych sejmików polskich, do których tyle jeszcze zachowały podobieństwa, ile w szlachcie polskiej żyje starodawnych obyczajów, ile cnót pozostało”⁸⁰. Jełowicki, nie był jedyną osobą, która wyraźnie wskazywała na zachodzące zmiany polityczne, a przy tym wytykała także wady szlachty, która podjęła się służby dla nowego władcy. Inny słynny polski pamiętnikarz – Tadeusz Bobrowski również w swych zapiskach krytycznie odnosił się do działania braci szlacheckiej, która, według niego, ubiegała się o stanowiska ziemskie dla carskich tytułów i prestiżu⁸¹. Zmniejszały się stopniowo uprawnienia szlachty, która coraz mniejszy miała wpływ na lokalne sprawy, a tym samym traciła swą uprzywilejowaną pozycję w społeczeństwie⁸².

Mimo niekorzystnej sytuacji politycznej, szlachta zamieszkująca tereny przyłączone do Imperium Rosyjskiego nadal obejmowała stanowiska sądownicze i kancelaryjne. Na podstawie przeanalizowanych życiorysów urzędniczych, przedstawionych w *formularnych spiskach*, można wnioskować, że szlachta dążyła do zachowania ciągłości urzędów. Na stanowiska obierano zarówno doświadczone osoby (pamiętające chociażby lata panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego), jak i mło-

⁷⁹ A. Korobowicz, W. Witkowski, op. cit., s. 69.

⁸⁰ A. Jełowicki, *Moje wspomnienia*, Poznań 1877, s. 151.

⁸¹ T. Bobrowski, op. cit., t. 1, s. 98.

⁸² J. Sikorska-Kulesza, op. cit., s. 9–25.

de, które rozpoczynały dopiero karierę pod rządami caratu. Urzędnicy-szlachta zostali włączeni w panujący carski system nagród i odznaczeń. Na podstawie prześlędzonych karier członków sądów z guberni wileńskiej na rok 1822 można stwierdzić, że jednak niewielu z nich dosłużyło się wysokiej rosyjskiej rangi. Czy oznacza to jednak, że w ogóle nie ubiegano się o nie? Otóż wraz ze zmianą w strukturach władzy, zachodziły równocześnie zmiany światopoglądowe pośród braci szlacheckiej, która mimo wszystko wypełniała postanowienia rosyjskiego monarchy. Przyjmowano rangi i odznaczenia, a niekiedy dopominano się o nie. Tak było w 1810 roku, w memoriale skierowanym do Michała Sperańskiego – przypomniano o zasłużonych obywatelach prowincji litewskiej, odznaczających się wieloletnim stażem pracy urzędniczej na rzecz Imperium, którzy nie doczekali się nagród oraz uzyskania rangi ze strony władzy⁸³. Reakcją na pismo było nagrodzenie niektórych osób z listy przedstawionej w piśmie, o czym donoszono na łamach „Kuriera Litewskiego”⁸⁴. System rang będzie miał większe znaczenie dla szlachty w czasie rządów Mikołaja I, który będzie konsekwentnie dążył do unifikacji ziem zabranych z pozostałą częścią Imperium.

Wymiar sprawiedliwości w zachodnich guberniach Rosji był ważną częścią miejscowego samorządu szlacheckiego. Możliwość dokonywania wyborów i obieranie na stanowiska sędziowskie osób własnego stanu, pozwoliła szlachcie przynajmniej na pozorne podtrzymywanie tradycji sędziowskich Rzeczypospolitej, które były istotnym elementem ówczesnej demokracji szlacheckiej.

Jolanta Kowalik

Bibliografia

Źródła

Bobrowski T., *Pamiętniki Tadeusza Bobrowskiego*, oprac. W. Spasowicz, t. 1, Lwów 1900.

Gasztowt J., *Pan Sędzic, czyli opowiadanie o Litwie i Żmudzi*, Wilno 1839.

Jełowicki A., *Moje wspomnienia*, Poznań 1877.

Kalendarz Polityczny na rok 1822 dla wydziału Uniwersytetu Imperatorskiego Wileńskiego, Wilno 1822.

Korowicki A., *Proces cywilny litewski*, Wilno 1826.

⁸³ S. Godek, *O stanie i potrzebach...*, op. cit., s. 69.

⁸⁴ Ibidem, s. 70.

Полное собрание законов Российской Империи, собрание 2 i 3;

Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 381, inw. 15, sygn. 158

Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 381, inw. 15, sygn. 159

Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 381, inw. 15, sygn. 160

Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 447, inw. 3, sygn. 752.

Przyałgowski A., *Pamiętniki Andrzeja Przyałgowskiego*, [w:] *Pamiętniki polskie*, red. K. Bronikowski, Paryż 1844, t. 1;

Puzynina G., *W Wilnie i w dworach litewskich. Pamiętnik z lat 1815–1843*, oprac. A. Czartkowski, H. Mościcki, Wilno 1928.

Opracowania

Bairasauskeite T., *Sejmiki litewskie w pierwszej ćwierci XIX wieku: prawo i zwyczaj*, „Przegląd Historyczny” 1998, nr 89/1, s. 125–129.

Bairasauskeite T., *Sejmiki w guberniach litewskich w pierwszej połowie XIX w.*, „Czasy Nowożytne” 2002, nr 12 (13), s. 85–101.

Beauvois D., *Trójkąt ukraiński. Szlachta, carat i lud na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie 1793–1914*, Lublin 2016.

Eberhardt P., *Kresy Wschodnie – granice, terytorium, ludność polska*, [w:] *Europa Nieprowincjonalna. Przemiany na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej (Białoruś, Litwa, Łotwa, wschodnie pogranicze III Rzeczypospolitej Polskiej) w latach 1772–1999*, Warszawa 1999.

Epsztein T., *Wielka własność ziemska w guberni podolskiej na tle Ukrainy Prawobrzeżnej w XIX w.*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2018, t. 53.

Godek S., *III Statut Litewski w dobie porozbiorowej*, Warszawa 2012.

Godek S., *O stanie i potrzebach guberni litewskich w roku 1810*, „Zeszyty Prawnicze” 2014, nr 14/3.

Korbowicz A., Witkowski W., *Prawo i sądy na zabranych wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XIX w.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2003, t. 55, z. 1.

Луговцова С.Л., *Характеристика межевых судей Беларуси в первой трети XIX столетия (на примере ошмянского уезда)*, [w:] *«Долгий XIX век» в истории Беларуси и восточной Европы: исследования по новой и новейшей истории*, red. И. А. Марзалюк, Минск 2018.

Mickiewicz A., *Pan Tadeusz*, Warszawa 1995.

Mościcki H., *Józef Montwid Białozor*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 2, Kraków 1936.

Pawlikowski M., *Sądownictwo grodzkie w przedrozbiorowej Polsce*, Strzałków 2012.

Sikorska-Kulesza J., *Deklasacja drobnej szlachty na Litwie i Białorusi w XIX wiek*, Warszawa 1995.

Stiepanow L., *Przedrewolucyjna biurokracja rosyjska – zasadnicze etapy i tendencje rozwoju (XVII–początek XX wieku)*, [w:] *Dzieje biurokracji*, red. A. Górak, K. Latawiec, D. Magiera, t. 4, cz. 1, Lublin–Siedlce 2011.

Шилю Е.В., *Правительственная регламентация дворянских собраний в западных губерниях российской империи (последняя четверть XVIII в. – 1831 г.)*, [w:] *Працы гістарычнага факультэта БДУ*, рэд. У. К. Коршук, Вып. 9, Мінск 2014;

Zasztowt L., *Koniec przywilejów – degradacja drobnej szlachty polskiej na Litwie historycznej i prawobrzeżnej Ukrainie w latach 1831–1868*, „Przegląd Wschodni” 1991, t. 1, z. 3.

Земский суд, [w:] *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, т. 13а, СПб 1894.

The condition of the judiciary of the nobility and officers of the courts of nobility in the Vilna Governorate in view of personal data forms of 1822

Keywords

Alexander I, personal data forms, the Vilna Governorate in the first half of the 19th century, the courts of nobility, officers, the Russian Partition

Abstract

Once the territories of the Polish-Lithuanian Commonwealth have been annexed to the Russian Empire, the government endeavoured to consolidate its political position in the occupied areas. The intervention in judicial and legal system was gradual. Initially, the Tsars left the judiciary on the annexed lands in its original form and allowed the courts to act based on the institutions existing before the partition and the laws written down in the Third Lithuanian Statute. Year 1822, alike the entire period of the Alexander I's reign, was a time of relative peace for the residents of Western Governorates. Despite the unfavourable political situation, the judicial and secretarial positions continued to be held by the local nobility. The biographies of the officers of the courts of nobility, analysed based on personal data forms, allow to conclude that nobility sought to maintain the continuity of the offices. Both experienced and young people, who have just started their career under the Tsardom rule, were appointed to the offices. This allowed the nobility to maintain the judicial traditions of the First Polish Republic.

Zustand der Adelsgerichtsbarkeit und Beamte der Adelsgerichte im Gouvernement Vilnius im Lichte der Personalformulare aus dem Jahre 1822

Schlüsselworte

Aleksander I., Personalformulare, Gouvernement Vilnius in der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts, Adelsgerichte, Beamten, das von Russland nach der Teilung von Polen annektierte Land

Zusammenfassung

Nach dem Anschluss des Polnisch-Litauischen Staatenbundes an das Russische Imperium strebte die Regierung danach, auf den besetzten Gebieten seine politische Position zu festigen. Der Eingriff in die Gerichtsverfassung erfolgte stufenweise. Die Zaren ließen die Gerichtbarkeit auf den annektierten Gebieten in bisheriger Form bestehen und die Gerichte in Anlehnung an die vor den Teilungen bestehenden Institutionen und auf der Grundlage der im 3. Litauischen Statut zusammengefassten Rechte arbeiten. Das Jahr 1822, ähnlich wie die gesamte Periode der Herrschaft von Alexander I., war für die Bewohner der West Gouvernements eine relativ ruhige Zeit. Trotz der ungünstigen politischen Situation waren die Gerichts- und Kanzleidienststellungen nach wie vor von Vertretern des lokalen Adels besetzt. Die auf der Grundlage der Personalbogen analysierten Lebensläufe der Beamten der Adelsgerichten lassen die Feststellung zu, dass der Adel danach bestrebt war, für die Kontinuität der Ämter zu sorgen. Ins Amt wurden sowohl erfahrene Personen als auch junge Leute gewählt, die am Anfang ihrer Karriere unter der Herrschaft des Zarentums standen. Dies gestattete dem Adel Gerichtstraditionen des polnischen-litauischen Staatenbundes aufrechtzuerhalten.

Состояние дворянской судебной системы и чиновники дворянских судов Виленской губернии в свете личных анкет от 1822 года

Ключевые слова

Александр I, личные анкеты, Виленская губерния в 1-й половине XIX века, дворянские суды, чиновники, польские земли под российским владычеством

Резюме

После присоединения Речи Посполитой к Российской империи правительство стремилось укрепить свою политическую позицию на захваченных территориях. Изменения в судебно-правовую систему осуществлялись постепен-

но. Поначалу российские правители оставили судебную систему на занятых территориях в прежнем виде, позволив судам действовать в рамках принципов, существовавших до разделов Польши, и законов, содержащихся в Третьем статуте Великого княжества Литовского. 1822 год, как и все царствование Александра I, был временем относительного спокойствия для жителей западных губерний. Несмотря на неблагоприятную политическую обстановку, судебные и канцелярские служащие по-прежнему набирались из местной знати. Анализ биографий чиновников дворянских судов, произведенный на основе личных анкет, позволяет сделать вывод, что дворяне стремились сохранить преемственность должностей. На них назначались как опытные люди, так и молодые, начинающие карьеру уже при царской власти. Это позволяло польскому дворянству сохранить судебные традиции Речи Посполитой.